

FATİH SULTAN MEHMED'İN VEZİRİ
ÂZAMLARINDAN MAHMUD PAŞA İLE
ŞEHZADE MUSTAFA'NIN ARALARI
NEDEN AÇILMIŞTI?

Ord. Prof. İ. HAKKI UZUNÇARŞILI

Fatih Sultan Mehmed'in oğlu Mustafa ile Veziriâzam Mahmud Paşa'nın aralarında münâferet olduğu tarihlerde zikredildiği halde bu münâferetin sebebi gösterilmemektedir. Kimi "sabıkta mabeynlerinde keder vardı, gidermemişlerdi"¹, kimi "sabıkta şikak ki merhum şehzade ile Paşa beyninde malûmdu"²; bazıları "Şehzade Mustafa, Mahmud Paşa ile daima bürûdet üzere olup beynlerinde küdüret-i külliyesi" olduğundan³ ve bazıları da "Şehzade Sultan Mustafa, Mahmud Paşa'dan daima îraz üzere olup beynlerinde küdüret-i külliye var idi"⁴ deyip bir kısmı "Şehzade Mustafa ile miyanelerinde cereyan eden cedavil-i kıl ü kalden"⁵ ve İbn Kemal de "Sabıka-i şikak ki merhum şehzadeyle paşa mabeyninde malûmdu"⁶ denilerek diğerleri de bu tarzda kapalı olarak⁷ bahsettikleri halde çirkin bir hal olduğundan dolayı bu münâferetin ne olduğunu açık olarak göstermemişler ve Şehzade Mustafa'nın ölümünden memnun olan Mahmud Paşa'nın siyah olduğunu yazdıkları matem elbisesi yerine beyaz giyerek satranç oynamasından dolayı aleyhdarlarının tahrikiyle bu hale karşı muğber olan Pâdişah tarafından hapis ve katledildiğini beyan etmişlerdir. Halbuki o devri yaşayan Âşık Paşa-zade, Neşrî, Behiştî, Dursun

¹ Behiştî (kütüphanemizdeki nüsha), s. 13.

² İbn Kemal, c. VII, s. 412, 413.

³ Solak-zâde, s. 215.

⁴ Tâcü't-Tevarih, c. I, s. 551, 552.

⁵ Hadikatü'l-vüzera, s. 11.

⁶ Diğer bir yerde yine İbn Kemal, c. VII, s. 376 (Tenkitli transkripsiyon-Şerefettin Turan).

⁷ Hayrullah Efendi, c. VIII, s. 145; Enderunlu Ata, c. II, s. 7; Hadikatü'l-Cevamî, c. I, s. 191.

Bey tarihlerinde de bu hususa dair bir kayıt görülmemektedir. Yalnız XVI. asrın ikinci devresinde yaşamış olan Âli, Mahmud Paşa'nın tercüme-i halinde:

“Feemla hikmet hudanıdır, Şehzade Mustafa ile mabeynlerinde bir vahşet hâdis oldu; ol halete dahi müşir-i müşarünileyhin haremine müteallik bir gayr-ı vâki töhmet bâis oldu; pes ol muhalefet ve udvan mabeynlerinde izdiyadla nümayan iken Şehzade-i mesfur bagteten vefat eyledi; bazı müfsidîn der ki Mahmud Paşa zerafetle zehir içirdi deyu vahşet-i kadimeye bina ve müddeasını zûmunca isbat eyledi”⁸ diyerek şehzade ile Mahmud Paşa arasındaki münafereğin, Şehzade Mustafa tarafından Mahmud Paşa'nın karısına vâki tecavüzden ileri geldiğine işaret edilmiştir. En son olarak İsmail Hâmi Danişmend Osmanlı tarihi kronolojisinde (C. I, s. 330) “diğer bir rivayete göre yakışıklı çapkın bir genç olan Şehzade Mustafa, Mahmud Paşa'nın karısını baştan çıkarmış işte bundan dolayı Paşa, Şehzadeyi zehirleterek intikam aldığı için Pâdişah, paşayı îdam ettirmiştir” denilmekte ve vakıyı teyit eylemektedir.

Müverrih Âli'yi ve kronolojiyi teyid eder mahiyette olan bu kısmın izahına geçmeden evvel tarihlere göre Şehzade Mustafa'nın vefatını kısaca anlatalım :

Bilindiği gibi Karamanoğulları Beyliğinin Gedik Ahmed Paşa tarafından tamamen ortadan kaldırıldığı ve kalelerinin elde edildiği sırada Fatih Sultan Mehmed'in Karaman valisi olan oğlu Mustafa da *Develi Karahisar*'ı almak isteyerek o sırada kendisi dermansız ve hasta olduğundan bizzat gidememiş ve maiyyeti beylerinden Koçi Bey'i kâfi miktarda kuvvetle göndererek Develi Karahisar'ı kuşattırmıştı. Hisarbeyi olan Atmaca Bey, kaleyi teslim için bizzat şehzadenin gelmesini şart koymuştu. Durumu haber alan Şehzade Sultan Mustafa hastalığına bakmıyarak *Develi Karahisar* önüne gelip kaleyi teslim aldı ve avdette *Niğde*'ye uğrayarak sonra *Bor*'a geldi, orada hamama girdi, yıkanıp çıkmasını mütaakıp vefat ediverdi (878 Şaban = 1474 Ocak).

Âli'nin de işaret ettiği gibi bir rivayete göre Şehzade Mustafa, karısına vâki tecavüzden dolayı Mahmud Paşa tarafından bir tertip neticesinde zehirlettirilerek namusuna vâki tecavüzün intikamı alınmış.

⁸ Âli, *Künhü'l-ahbar* (Basılmamış birinci cilt, kütüphanemizdeki nüsha), s. 101.

Meâlî'nin *Hünkârname*'sindeki kayda göre⁹ Şehzade Mustafa hastalıktan kurtulamayacağını anlayınca lalasını (Ahmed Bey) dâvet ederek öldükten sonra hasmı olan Mahmud Paşa'nın yine mevki sahibi olacağını kendisinin uğradığı felâketin (belki zehirletmesinin) sebebini Mahmud Paşa'dan sormasını ve intikamını almasını vasiyyet etmiştir. Meâlî'nin beyanatına göre Şehzade Mustafa çok yakışıklı uzun boylu ve pek güzel imiş. Meâlî manzum eserinde (بعد از شکستن اوزون حسن بیونان اختیار کردن مصطفی سلطان) başlığı altında şehzadenin vasiyyetini şöyle anlatıyor¹⁰:

قصهٔ احوال بشنو از علام	هشتصد وهفتاد وهشت آمد تمام
خاص وعام اندر غمش درکار شد	مصطفی سلطان بتن بیمار شد
شیره و شربت همی میساختند	با اطبا هر زمان میتاختند
رنج اورا هیچ پایانی نبود	درد اورا هیچ درمانی نبود
نه پدر نه مادر اندر پیش او	خلق عالم خواجه و درویش او
سوختی دائم زمغزی استخوان	از فراق مادری پس مهربان
دست غم بردل نهادی جامه چاک	حسرت داغ پدر کردش هلاک
گاه میگفتی که ای مولای من	گاه دادا گفتی که لالای من
نیست ذکر طاقتی درد و فراق	طاقم طاقت و دارم اشتیاق
دیدن دیدار خانم آرزوست	رشتهٔ جانم چو باریکتر زموست
مرغ روحم باشد اندر سیر این	حسرتی دیگر ندارم غیر این
مردنم آسان نماید بعد ازان	چون نه بینم روی خوانکارم عیان
وای بر من وای از درد و فراق	مادرم را چون نه می بینم بخواب
از من آخرین سخن در هوش دار	گفت لالا این وسید کوش دار
باشد اندر خدمت خنکار خان	بعد من محمود ماند در جهان
دیدن دیدار مادریا پدر	حسرت از دنیا همی باشد دیگر

⁹ *Hünkârname*, Topkapı Sarayı müzesinde hazine kitaplarından 1417 numaradadır.

¹⁰ *Hünkârname*, varak 170.

دارم از دشمن ستاند آن جنان
 از غلامان کم یکی کمتر غلام
 حیف من بستاند از محمود خاص
 بر شما معلوم باشد والسلام
 عالم اندر ماتمم جیخون کنم
 دست خوانکارم بیوسی آن زمان
 قصهٔ هجران و ایام فراق
 مهراو برمن ببخشاید دگر
 حق فرزندی کند برمن حلال
 خاک بر سر دیده‌ها پر خون کند
 تا قیامت باشد او غمگین من
 در میان دود کردم و آه سرد
 پس بسوزد در غم سودای من
 سر کشیدن در کفن يك بارگی
 از تو میخوام پناه آخر پناه
 یا الاها هم توام فریاد رس
 در کشید و وارheid از هر چه هست
 قالبی او ماند اندر پیرهن
 شور ماتم رفت تا اوج سما
 پستر خود کردن آخر خاک راه

چون پدر باشد مرا شاه جهان
 اصل بنیادش بر اندازد تمام
 از پدر دارم من آخر التماس
 در عداوت کار خود کرد او تمام
 چون غباری عاریت بیرون کنم
 چون وطن گردد مرا دار الامان
 باز گو احوال دردی اشتیاق
 چون خبر یابد ز احوالم پدر
 بحر حیرت چون زند موج ملال
 مادر اندر ماتمی من چون کند
 نیست خاطر بر سر بالین من
 گاه گوید گاه که نالد ز درد
 نیست اورا دیگری بر جای من
 چیست آخر چارهٔ بیچارگی
 در میان قصهٔ میگفت الاه
 چون ندارم چارهٔ درمان ز کس
 جرعهٔ ساقی چو دادندش بدست
 مرغ روحش کرد پروای وطن
 جان بجانان داد سلطان مصطفی
 جملهٔ ارکان دولت درسیاه

Bu kısmın kısa tercümesi şöyledir:

Sekizyüz yetmiş sekiz senesi tamam oldu; Şehzade Sultan Mustafa hasta düştü, havas ve avam herkes kederlendi, tabipler tedavisine koştular; icap eden ilâçları verdiler; derdine derman bulamadı, şehzadenin ızırabı dinmedi; yanında ne ana ve ne de babası yoktu. Anasının firakı derdinden daima beyninin kemikleri sızlıyordu; baba hasreti ona çok ağır geldiğinden helâk olacaktı. Gamından elbi-

selerini parçalamak istiyordu; kâh lalam, kâh mevlâm diye feryat ediyordu, artık takatim tükendi, derd-i firakı söyliycek kadar bile takatim kalmadı. Canımın teli bir kıldan daha incedir, sevdiklerimin yüzünü aşikâr olarak görmek en büyük emelim olup ruhumun kuşu bu emele erişmek için uçmaktadır. Bundan başka hasretim yoktur; ölümüm pek yakındır; mademki anamı rüyada göremiyorum vay bana vay bu iftiraka.

Benim lalam, beni dinle. Benim bu son sözlerim kulağında kalsın; ben öleceğim, Mahmud yaşayacak ve hünkârın hizmetinde kalacak; benim gibi dünya nimetinden ve ana ve baba yüzlerini görmek saadetten mahrum kalsın; babam Padişah olduğu müddetçe ondan bütün dünya nimetlerini selb etsin; babamdan en son istirhamım şudur: Benim uğradığım bu felâketi Mahmud'dan sorsun; o bana düşmanlığı yüzünden bu fenalığı yaptı. Bu hakikat size malûm olsun.

(*Hünkârname*'nin “خبر یافتن محمود پاشا از وفات سلطان مصطفی و بی قرار شدن” başlıklı kısmından: (Varak 172b)

Şehzade Mustafa ölünce devlet erkânı ve ümera siyah matem elbiseleri giyerek Pâdişaha başsağlığında bulundular. Uzun Hasan seferinden dönüşte Vezirâzamlıktan azledilerek Havsa kasabasında ikamete memur edilen Mahmud Paşa da tâziyet için *İstanbul*'a gitmeğe karar verdi; hocası Kürd Hafız ona çağırılmadıkça gitmesini tavsiye etmiş ise de Mahmud Paşa dinlememiş *İstanbul*'a gitmiş. Saray kapısında eski kölelerinden olan Teftin Ağa da kendisine aynı şeyleri söylerse de dinlemiyerek Pâdişahın yanına girer; Mustafa öldü ise (memleket hizmetinde) ben varım der; bunun üzerine Fatih, Mustafa'nın düşmanın hayatta kalması mümkün değildir diye mukabele eder ve Mahmud Paşa'yı elli gün Hisar'da hapsedtirir.

Mahmud Paşa, serbest bırakılması için emir beklediği halde hiçbir ses çıkmayınca, halini hükümdara bildirmeğe karar vermiş, beni ya affet veya öldür mealinde bir arıza takdim etmiş. Bunun üzerine Fatih Sultan Mehmed onu huzuruna getirmiş. Mahmud Paşa, Pâdişaha ettiği hizmetleri saymış, “senin isminin yanında halk arasında benim adım da zikrediliyor; eğer günahım büyükse merdce öldür, değilse beni serbest bırak” der. Pâdişah Mahmud Paşa'yı dört sebepten ötürü suçlu bulur. Birisi Eflâk'ı (Eflâk voyvodasını) serbest bırakması, ikincisi Şehsuvar Bey'i (Dulkadir oğlu) geri göndermesi ile bir

düşman kazanması, üçüncüsü Uzun Hasan Bey'in takibine mâni olması ve dördüncü de Şehzade Mustafa ile aralarında adavet bulunması. Bu suretle Mahmud Paşa 3 Rebiülevvel 879 (18 Temmuz 1474)'da Yedikule'de îdam edilmiştir¹¹.

* * *

Topkapı sarayındaki vesikalari tetkik ederken Mahmud Paşa'nın mağduren vefatından sonra İkinci Bayezid zamanında Paşanın ikinci zevcesiyle birinci zevcesinden olan kızları arasında¹² mülk ve vakıf ihtilâfi sebebiyle ikinci zevcesi tarafından açılan dâvaya karşı Mahmud Paşa'nın varisleri bu dâvaya îtiraz ederek Pâdişaha takdim ettikleri arzıdan Mahmud Paşa ile Şehzade Mustafa arasındaki münafaretin sebebinin kadın meselesi olduğu ve Mahmud Paşa'nın güzel olan ikinci karısının Paşa'nın seferde bulunduğu sırada çapkın ve güzel bir şehzade olan Mustafa tarafından getirtilerek tecavüze uğramasından ileri geldiği anlaşılmaktadır.

¹¹ Sultan Mustafa fevtinde münafese-i kadimesine mebni 879'da katlo-lundu. Hadikatü'l-Cevami'de (C. I, s. 191) Mahmud Paşa'nın şehadetine

فأت مرحوماً و تاريخ بدا
مات محموداً شهيداً زاهدا

tarih beytiyle ölümü bir sene evvel gösterilmiştir; fakat metinde Farsça vefat tarihi doğru olarak 879'dur.

Meâlî, Topkapı sarayı müzesi hazine kitapları numara 1417 yukarıki hülâsa İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih dergisi C. I, sayı 1, 1949 Eylül. Bu hususta Osmanlı tarihlerinde şöyle deniliyor :

Şahzade Mustafa ölünce devlet erkânı ve ümera tâziyette bulunmuşlar. Vezirâzamlıktan azlinden sonra Mahmud Paşa vakıflarının bulunduğu *Havsâ* kasabasında otururken tâziyet için *İstanbul'a* gelmiş ve huzura girerek başsağlığı dilemiş. Kendisinin *İstanbul'a* gelişi aleyhdarlarını korkutmuş tekrar veziriâzam olacağı zanniyle aleyhinde tezvirata başlamışlar. Araları açık olduğu Şehzade Mustafa'nın ölümü iyi bir fırsat olmuş, Mahmud Paşa aleyhinde pâdişahı tahrik etmişler. Şehzadenin vefatından memnun olup beyaz elbiseler giyerek satranç oynadığından bahsetmişler. Filhakika bir hafta süren siyah matem elbisesini çıkarmış olan Mahmud Paşa'yı beyaz elbise ile satranç oynadığı görülmüş ve bu behane ile onsekiz gün (Meâlî'de elli gün deniliyor) Yedikule'de hapsedildikten sonra îdam edilmiştir. Ölümünden evvel vakıflarının muhafaza edilmesini istirham ettiğiinden son isteği kabul olunmuştur.

¹² Mahmud Paşa, Zağanos Paşa'nın damadı idi. Çocuklar Zağanos'un kızından doğmuş olacaktı. Zağanos'un bir kızını da Fatih Sultan Mehmed almış, sonra boşamıştı.

بقا - الله الملك المتعالی علی علم الخیر والیبر المست
مورسین جان کا جہ بار شام عالم بنا - حضرت ملک خان ای کے سر نکل نہ دو کہ
با ک و خرم محمد با شاہ تلور کے خانو نے استانہ سلاطین کا اور اصل
وقف عاہدہ خارج اولاد املاکین یا قیام حل حبس تیار وقف اولاد
ایہ بر روی ہندی ملک و وقف و کلمہ رو بو عین الحق اہدی ہو لہو
بار شام عالم بنا - حضرت نے بھی اولیام ان کے اصیل تو ہر کم تو ہو نام
کلمہ بی کی ایک اثر ہو نہ سونہ کیمز وہ اولی کہہ کور وقف عاہدہ خارج
اولاد املاکین سابقا کلمہ یا حاضر مولانا کیمز و مولانا ترلع و عاہدہ
خروج حضور نہ وقف اولاد اہل حق وقفہ قلیق یا زہر مسی
انقر امدنا صلا بنہ عاہدہ اولاد و عین حضور تا بن و عہدہ و عات
اہل زبور و وقفہ قلیق و عین لہنہ ضام اولاد و عی اعلیہ عاتہ
قلیق و وقفہ انکار و عہدہ مولانا علی علی حضور تا بن
اولی تا شاہ و وقفہ قلیق یا زہدی الجلالہ ایماں تلور کے کرا شاہ
سوی بالستہ و سابقا قلیق کر کیمزاوی امیندہ ہو عہدہ
شاہ نہ زہر مولانا مدینہ عینا دی کہ قیام با شاہیہ وقفہ یا زہدی
انوار حاضر بولور جو عہدہ عین کیمز لقصح ہو عہدہ نہ ستر قلیق
شاہ اولی زہر شاہ تو عین و صلیا و عہدہ ایماں نام ہو کیمز
جو عہدہ یا کیمز تلور کے ہر لزار نہ و اوقاف ایہ جو کیمز مشہور اولاد قلیق
بھینہ شہزادہ اور و قلیق بر لہر لہ عہدہ و کیمز نہ لکھ
زہدی علی کلمہ کر کے ر ل شام - سابق اولاد باا جو عہدہ صلا طونہ
دھار نہ اہدی زہدی قلیق بار شام کیمز ہی ہوز اما بو قدر
تہ فسان کا زہدی و قلیق اولی لکھ لقصح عہدہ و اوقاف اولاد کیمز
اوقاف نام اولاد ہدی ہو کہ نہ لکھ کیمز عاہدہ جو عہدہ عین خانو
اوہن بن خصم قلیق و کلمہ شولی سید کا زمانہ ماضیہ جو عہدہ باا
تلور کیمز عہدہ ایہ مدکور قاتہ جو عہدہ سلطانہ عہدہ حضور عین طارہ
و اہل نہ وارن ہو کیمز انہ یا نہ و عی اعلیہ عہدہ عین ایہ اکبر بن عی قلیق
یقین ایہ رسم اوج طاق ہون اولاد باا بوہ مدت مدید عہدہ ایہ
زمانہ آمد کو کا صلکہ مطلع او عین کیمز کا ایہ و یا نہ جو لکھ قاتہ
اہر کیمز اوج طاق ہون اولاد و کیمز ایہ ایہ آریہ طاق ہون اولاد
بو کیمز اولاد نہ روہن اولاد قلیق ایہدی جو عہدہ عی حاق نام طارہ
تلور کیمز و قلیق ہر عہدہ جو عہدہ باا و تلور اور وہ عہدہ سونہ
و مولوی کیمز عہدہ خانوہ ہر عہدہ کیمز عہدہ کیمز قاتہ عہدہ و قلیق
و غیر عہدہ ایہ بار شام - عی ہذا صم و اوقاف اولاد عہدہ و عہدہ
خون ایہن زہدی عہدہ ایہ و عہدہ کیمز کیمز عہدہ کیمز عہدہ
انقر سونہ ہر و آریہ نہ ہون اولاد ہون انت ہر کیمز عہدہ عہدہ
کیمز یا نہ کیمز عہدہ ر ل عین ایہ نہ کیمز ہی کیمز قاتہ عہدہ و قلیق
لقی نہ انتقال ان کے ہو کیمز عہدہ کیمز عہدہ کیمز عہدہ کیمز
و عین اولی صاب عہدہ کیمز عہدہ عہدہ عہدہ ایہ بار

Fatih'in Veziri-azamı Mahmut Paşa'nın eşinin şehzade Mustafa ile münasebetine dair bir dava belgesi.

Elimizdeki vesikada -ki 886 H. (1481 M.) tarihli olmalıdır- dâvalılar, babaları hayatta iken vakf-ı âmdan hâriç olan emlâkini vakf-ı evlâd etmiş olduğunu, halbuki Paşanın dâvacı olan ikinci zevcesi bulunan kadın, bu vakf-ı evlâd iddiasını red ile mülk olduğunu ileri sürmüş buna mukabil Mahmud Paşa'nın kızları ise hakikatin aşağıda kaydettiğimiz şekilde olduğunu beyan etmişlerdir.

Mahmud Paşa *Gelibolu* Sancak beyi ve Kaptanı derya iken (874 H.=1470 M.) *Ağrıboz* seferine gitmezden evvel vakf-ı âmdan hâriç olan emlâkini sabık Gelibolu kadısı Mevlâna Şeyhcuğuz ve vesikada isimleri yazılan şahitler huzurunda vakf-ı evlâd yaparak vakfiyesini tertip ve şayet evlâdı kalmıyacak olursa bu vakıf, imaretimin olsun diye tescil ettirmiş. Bu vakfiye vasi elinde zâyi olup vakfiyede şahit gösterilenler dahi vefat ettiklerinden Paşanın ikinci zevcesi bundan istifade ile evlâdiye olan vakfı inkâr ettiğinden Mevlâna Ali Çelebi huzurundaki dâvada vakf-ı evlâd olduğu sabit olmuş; bundan başka *İstanimeka* (Filibe sancağında idi) subaşı Ayas ve *Novaberde* (Üsküp sancağında idi) emini bu muameleye şahitlerdir diye gösterilmiş ve Mevlâna Müderris Manısalı (Muhiddin) vakfiye yazıldığı zaman hazır bulunarak Mahmud Paşa ona “yiğit adamsın bu mânaya sen de şahit ol” demiş. Yine dâvalılar, babaları Mahmud Paşa'nın esrarına vakıf olan sulehadan Hızır İlyas'ı da bu vakf-ı evlâd işinde şahit göstermişler ve bundan sonra mevzuumuzla alâkalı Mahmud Paşa ile Şehzade Mustafa arasındaki münaferet işini şöyle izah etmişlerdir :

Dâvalılar, takdim ettikleri arzalarında, Paşanın ikinci karısı için bize hısım değildir; çünkü babamız seferde bulunduğu sırada bu kadın Şehzade Mustafa'nın validesinin evine gitmiş bir gece orada kalmış, Mahmud Paşa seferden dönüşte bunu haber alınca çok müteessir olmuş ve kadını boşamış; bu hususta dava tarihinde İkinci Bayezid'in vezirâzamı bulunan İshak Paşa da şahit imiş¹³.

Mahmud Paşa Uzun Hasan seferinden dönüşte (878 H.=1474 M.) ikinci defaki veziriâzamlığından azil ile gözden düşünce boşamış olduğu karısı, o tarihte defterdar olan biraderinin tesiriyle Pâdişaha başvurmuştur. Bunun üzerine Fatih Sultan Mehmed, Mahmud Paşa'ya cebir ederek karısını almasını emretmiş o da korkusundan

¹³ İshak Paşa, Fatih zamanında 875 H. (1470 M.)'de ve II. Bayezid'in cülûsunda 886 H. (1481 M.)'de veziriâzam olmuştu.

kadını almağa mecbur olmuş; fakat nikâhını *İstanbul*'da yaptırarak ikamet etmekte olduğu *Uzuncaova Hasköy*'e (Edirne'nin Havsa kasabasına) yanına getirtmiyerek *Edirne*'ye yollamış, temas etmemiş, bundan yedi, sekiz ay sonra da Mahmud Paşa maktulen vefat etmiştir (879 H. = 1475 M.).

Şimdi Mahmud Paşa'nın ikinci zevcesiyle varisler arasındaki dâvanın son kısmında Paşanın seferde¹⁴ bulunmasından istifade ile kadının Şehzade Mustafa'nın validesinin evine gidip bir gece orada kaldıktan sonra tekrar kendi evine dönmesi ve Mahmud Paşa'nın da seferden dönüşte bu kadını boşamış olması hiç şüphesiz dikkati çekmektedir. Arıza sahipleri bunu şehzadenin halvetine gitti, geceyi orada geçirdi diye açıkça söylemiyerek şehzadenin validesinin yanına gitti demişler. Bu ziyaret kadın kadına ziyaretten ibaret olsa idi bir defa gündüz olurdu ve sonra Mahmud Paşa da karısını boşamazdı. Zannıma göre güzel kadın yakışıklı ve güzel olan Şehzade Mustafa'yı sevmiş veya onun tarafından celbedilmiş ve geceyi beraberce geçirmişler. Bundan dolayı Mahmud Paşa, namus meselesinden dolayı karısını boşamış ve bu namussiken hareketinden dolayı haklı olarak Mustafa Çelebi'ye kin bağlamış ve bir ihtimal olarak belki de bir vasıta ile onu zehirletmiştir. Meâli'nin kaydına göre Fatih Sultan Mehmed'in Mahmud Paşa'yı suçlandırmasının dört sebepten birisinin de "Şehzade Mustafa ile aralarında bir adavet bulunması hususu" olduğunu beyan etmiş olmasıdır.

İşte bu vakıf, mülk dâvası münasebetiyle Şehzade Mustafa ile Mahmud Paşa arasındaki münaferetin kadın yüzünden olduğu anlaşılıyor; fotoğrafisini makaleye eklediğimiz arızanın sureti aynen şöyledir¹⁵:

ابقاء الله الملك المنان الى يوم الحشر والميزان

Mârûz-ı bîçaregân-ı Pâdişah-ı âlem-penâh Hazretlerinin hâk-pây-i şeriflerine budur ki,

babamız merhum Mahmud Paşa kulunuzun hatunı âsitane-i saadete gelip asıl merhum

¹⁴ Mahmud Paşa'nın seferde iken hâdisenin vuku bulması, Paşanın Kaptan-ı Derya iken 874 H. (1470 M.)'deki Ağrıboz seferidir.

¹⁵ Topkapı sarayı arşivi, C 10161 zarfı.

vakf-ı âmdan hâriç olan emlâkini ki kable hal-i hayatında vakf-ı evlâd

edip dururdi; şimdi mülktür vakıf değildir deyu arz eylemiş. İmdi devletlu

Pâdişah-ı âlem-penah hazretlerine mahfi olmaya kim anun aslı budur kim, merhum babamız

Gelibolu beyi iken Ağrıboz seferine gitmezden ön (evvel) mezkûr vakf-ı âmdan hâriç

olan emlâkini sabıka *Gelibolu* kadısı Mevlâna Şihcuğuz ve Mevlâna Sarac ve Davud

hoca huzurunda vakf-ı evlâd edip müseccel vakfiye dahi yazdırmıştı.

İnkırazdan sonra yine imaretin ola demiş. Mezkûr kadı ve şuhûd vefat edip mezbur vakfiye dahi vâsi elinde zayi olduğu ecilden hatun dahi vakfiyetine inkâr ittüğü cihetten Mevlâna Ali Çelebi huzurunda sâbit

olup sâniyen bir vakfiye dahi yazıldı elhaletü (hazihi) Ayas kulunuz ki *İstanimeka*

subaşdır ve Süleyman kulunuz ki *Novaberi* emindir. Bu mânaya şahitlerdir ve Mevlâna Müderris Manisavî ki Kable Paşa yedi vakfiye yazıldığı

esnada hazır bulunup merhum demiş ki yiğit adamsın bu mânaya sen dahi

şahit ol deyu şahit tutmuş ve sulehadan Hızır İlyas nam bir aziz ki

merhum babamız kulunuzun her esrarına vakıf idüğü meşhurdur, ol dahi

biaynihi şahadet edip ve dahi o yerlere adamlarımız gitmiştir; inşaallah

anlar dahi gelseler gerektir. Pâdişah sağ olsun. Babamız merhum sadıklarından ve muhiblerinden idi, biz fakirler dahi pâdişahın yetimleriyiz, ama bu kadar

tetkikat ki bizim vakfımıza olur; eğer anın nısfı vâki olsa ekser

evkaf sabit olmayaydı, bunun biri ile ki mezkûre hatun merhumun hatunu

olup bize hısım dahi değildir, şol sebepten ki zaman-ı mâzide merhum babamız

kulunuz seferde iken mezkûre hatun merhum Sultan Mustafa hazretlerinin tâbe serahu

validesine varup bir gece anda yattuğu ecilden gazab edip eğer ben sana bir dahi

yakınlık edersem üç talak boş olasın deyip müddet-i medide musahabet edip

kurban etmedikten sonra muttali olmuş kim buna îlâ-i mabed (îlâ-i müebbed) derler¹⁶ eğer kurban

ederse üç talak boş olur ve ger etmezse dört ayda bayın-ı talak (ile) boş olurmuş.

bu sebepten aralarında burûdet olup teferika olundu. Bu hususı İshak Paşa hazretleri

kulunuz dahi bilirler. Bâdehu babamız kulunuz Uzun Hasan seferinden mağzub

ve mâzul gelicek mezkûr hatun hezâr-ı tazarrû ettiği sebepten karındaşı dahi

defterdar idi; Pâdişah tarafından cebir vâki olup alsın didüğü ecilden

havf edip berây-ı maslahat aldı ve etti kim buna kurban etmek hod mümtenidir ve kurban

etmez sözün dört ayda yine boş olur deyip *İstanbul*'da nikâh ettirip *Has*

köye yanına getirtmeyip rast *Edirne*'ye gönderip yedi sekiz aydan sonra kendü dahi

âhirete intikal etti; bu takdirce bizim hısımumuz değildir; baki kerem ve lutf

ve merhamet ol cenâb-ı âliyenindir Sâye-i âli müstedam bâd.

Bu vesikanın kenarında talak hakkında şu mesele zikrediliyor¹⁷:

فلو قال ان قربتك فانت طالق ثلثا فقد الى ان قربها في المدة
حنث و يقع الثلثه و الابانت بواحدة ثم و ثم الى ان يتم الطلقات الثلث

¹⁶ Sabık Diyanet İşleri Reisi Sayın Ömer Nasuhi Bilmen'in *İstılahat-ı Fıkhiyye* adlı mühim eserinin ikinci cildinin 188 inci sahifesinde ایلا *ilâ* maddesinde mufassal malûmat vardır.

¹⁷ Vesikanın haşiyesinde ibarenin lâfzan tercümesi şöyledir: Eğer erkek kadına, sana yaklaşırsam sen üç talak ile boş ol dese *ilâ* etmiş olur. Bunun üzerine eğer bu muayyen müddet zarfında yakınlşırsa yemininde yâni îlâsında durmamış olur ve üç talak vâki olur.